



Assessment of Turkey's Role as an Emerging Power in the Developments of the Horn of Africa

Reza Abbasi^{1*}

PhD in Political Science Researcher at the Center for Specialized and Maritime Studies, Mad Danesh

Abstract

This study comprehensively evaluates Turkey's role as an emerging power in the strategic developments of the Horn of Africa. In recent years, Turkey has emerged as a key player in the region through a multifaceted approach combining economic diplomacy, developmental aid, and military cooperation. Using qualitative and mixed research methods—including data analysis, document review, and case studies—this research provides an in-depth analysis of Turkey's objectives, strategies, and the broader implications of its presence in the Horn of Africa. The findings reveal that Turkey's expanding influence and the establishment of new alliances aim to solidify its position as a significant actor in both regional and global power dynamics. This study underscores that Turkey's active engagement in the Horn of Africa not only strengthens its diplomatic and economic standing but also significantly impacts its foreign policy direction and enhances its soft power on the international stage.

Research Objectives

The primary objective of this research is to assess Turkey's evolving role as an emerging power in the Horn of Africa. Specifically, the study aims to:

- Analyze Turkey's strategic objectives and the tools it employs—such as economic diplomacy, developmental aid, and military cooperation—to expand its influence in the region.

* Corresponding Author:

r.ab17025@yahoo.com



Copyright© 2025, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms

- Examine the geopolitical and economic implications of Turkey's presence in the Horn of Africa, particularly its impact on regional power dynamics and international relations.
- Evaluate the effectiveness of Turkey's soft power strategies, including cultural diplomacy, educational initiatives, and humanitarian aid, in fostering long-term partnerships with Horn of Africa nations.

Research Methodology

This research employs a qualitative and mixed-methods approach, combining data analysis, document review, and case studies. Primary and secondary sources—including official reports, academic literature, and media analyses—are utilized to provide a comprehensive understanding of Turkey's strategies and their outcomes. Case studies focusing on Turkey's engagements in Somalia, Ethiopia, and Djibouti offer detailed insights into its multidimensional approach.

Theoretical Foundations

The study is grounded in **Emerging Powers Theory**, which examines the rise of nations like Turkey that seek to reshape global and regional power structures. Additionally, **Soft Power Theory (Joseph Nye)** is applied to analyze Turkey's use of cultural, educational, and humanitarian tools to enhance its influence. The research also draws on **Geopolitical Theory** to understand the strategic importance of the Horn of Africa and Turkey's efforts to establish a foothold in this critical region.

Findings

Economic and Developmental Diplomacy: Turkey has significantly increased its economic and developmental aid in the Horn of Africa, particularly in Somalia and Ethiopia. Through infrastructure projects, trade agreements, and humanitarian aid, Turkey has established itself as a reliable partner in the region.

Military and Security Cooperation: Turkey's military presence, including its largest overseas military base in Somalia, underscores its commitment to regional security. This has enabled Turkey to play a pivotal role in counterterrorism and peacekeeping efforts.

Soft Power and Cultural Influence: Turkey's soft power strategies—such as establishing schools, cultural centers, and mosques through organizations like the Turkish Maarif Foundation and Diyanet—have fostered goodwill and strengthened cultural ties with local populations.

Geopolitical Impact: Turkey's engagement has contributed to the reconfiguration of geopolitical alliances in the Horn of Africa, challenging the influence of traditional powers like the United States, China, and Gulf states.

Conclusions

Turkey's multifaceted approach in the Horn of Africa has positioned it as a significant emerging power in the region. By combining economic, military, and soft power strategies, Turkey has enhanced its diplomatic and economic standing while influencing the geopolitical landscape. However, Turkey's long-term success will depend on its ability to navigate regional complexities, manage competition with other global powers, and sustain its developmental and security commitments. This study highlights Turkey's role as a stabilizing force in the region while emphasizing the need for strategic adaptability to maintain its influence.

ارزیابی نقش ترکیه به مثابه قدرت نوظهور در تحولات شاخ آفریقا

رضا عباسی^{۱*}

دکتری علوم سیاسی، پژوهشگر مرکز مطالعات تخصصی و دریایی مد دانش، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۸/۸

چکیده

این پژوهش به طور جامع نقش ترکیه را به عنوان یک قدرت نوظهور در تحولات استراتژیک شاخ آفریقا مورد ارزیابی قرار می دهد. ترکیه در سال های اخیر با رویکردی چندجانبه و مبتنی بر دیپلماسی اقتصادی، کمک های توسعه ای، و همکاری های نظامی، به بازیگری کلیدی در این منطقه تبدیل شده است. این تحقیق با بهره گیری از روش کیفی و ترکیبی از تحلیل داده ها، بررسی اسناد و گزارش ها، و مطالعه موردی، به بررسی عمیق اهداف و استراتژی های ترکیه در شاخ آفریقا می پردازد و تأثیرگذاری آن بر مناسبات بین المللی و بازآرایی ژئوپلیتیک منطقه را تحلیل می کند. یافته ها نشان می دهند که ترکیه از طریق گسترش نفوذ خود و ایجاد هم پیمانی های جدید، به دنبال تثبیت موقعیت خود به عنوان یک قدرت مؤثر در موازنه های منطقه ای و جهانی است. این پژوهش نمایانگر آن است که حضور فعال ترکیه در شاخ آفریقا، نه تنها تقویت جایگاه دیپلماتیک و اقتصادی این کشور را هدف قرار داده، بلکه در جهت گیری های سیاست خارجی و افزایش قدرت نرم آن در عرصه بین المللی نیز اثرگذار بوده است.

واژه های کلیدی: ترکیه، قدرت نوظهور، شاخ آفریقا، نفوذ منطقه ای، ژئوپلیتیک.

مقدمه

با پایان جنگ سرد، سیستم دوقطبی بین الملل دست خوش تحولاتی شد و امکان بازتوزیع قدرت در اشکال متفاوت فراهم گردید. در چنین وضعیتی، برخی از کشورهای متعلق به

Email: r.ab17025@yahoo.com

* نویسنده مسئول:

جهان غیرغربی توانستند خود را به عنوان قدرت های نوظهور معرفی کنند. در ادبیات روابط بین الملل قدرت نوظهور^۱، یا یک قدرت در حال ظهور، به کشوری اطلاق می شود که در عرصه جهانی به نفوذ قابل توجهی دست یافته و هدف آن کسب موقعیتی مسلط چه در سطح منطقه ای و چه در سطح جهانی است. بحث در مورد اهمیت روزافزون قدرت های نوظهور، عمدتاً بر نقش این قدرت ها در اقتصاد جهانی و سیاست بین المللی متمرکز بوده است. با این حال مورد ترکیه نشان داده است که چنین کشورهایی در سال های اخیر تلاش کرده اند تا از رهگذر روابط سیاسی و اقتصادی، روابط نظامی خود را نیز تقویت کنند و نقشی فراتر از روایت های سنتی از قدرت های نوظهور ارائه دهند.

نقش ترکیه به عنوان یک قدرت جهانی نوظهور از زمانی که حزب عدالت و توسعه (AKP) از طریق رهبری رجب طیب اردوغان به قدرت رسید، افزایش یافته است. این کشور، خود را به عنوان یک رابط اصلی بین اروپا، خاورمیانه و آسیا معرفی می کند. این امر، به ویژه در ارتباط با نفوذ ترکیه در شاخ آفریقا خود را نمایان ساخته است. تعامل ترکیه در شاخ آفریقا به اشکال مختلف از جمله دیپلماسی عمومی، آموزش، ایجاد پایگاه و همکاری نظامی، تجارت و سرمایه گذاری و کمک های بشردوستانه صورت گرفته است. این کشور روابط قوی با کشورهای منطقه، شامل سومالی، اریتره، جیبوتی و اتیوپی ایجاد کرده و علاوه بر روابط اقتصادی و سیاسی خود، اتحادهای امنیتی نیز با این کشورها به وجود آورده و در تلاش های مبارزه با تروریسم و امنیت منطقه ای همکاری کرده است. با توجه به این توضیحات، مقاله به دنبال ارائه تحلیلی جامع از نقش ترکیه در شاخ آفریقا و بررسی سیاست ها و استراتژی های آن در منطقه است و همچنین تأثیر این روابط بر چشم انداز سیاسی، اقتصادی و امنیتی منطقه را بررسی خواهد کرد.

پیشینه پژوهش

درباره نقش ترکیه به عنوان یک قدرت نوظهور در شاخ آفریقا، به ویژه در سال های اخیر، تحقیقات زیادی صورت پذیرفته است. راگوت^۲ و همکاران (2023) به بررسی چگونگی

1. emerging power

2 . Rugutt

ارائه کمک‌های توسعه‌ای ترکیه در شاخ آفریقا پرداخته‌اند و نشان می‌دهند که این اقدامات، هم‌راستا با تغییرات دینامیک قدرت در منطقه، به افزایش نفوذ ترکیه در این حوزه جغرافیایی کمک کرده است. این مطالعه بر تمرکز ترکیه بر کمک‌های انسان‌دوستانه و اقتصادی تأکید دارد و نشان می‌دهد که ترکیه با ایجاد سازوکارهای مالی و مشارکت اقتصادی، به دنبال تثبیت موقعیت خود در برابر دیگر قدرت‌های جهانی است.

هیبت و تاس^۱ (2023) به بررسی استراتژی‌های ترکیه از منظر کنترل منابع و بهره‌گیری از ترکیبی از قدرت نرم و سخت پرداخته‌اند. آن‌ها استدلال می‌کنند که ترکیه با بهره‌گیری از منابع و امکانات خود در کشورهای جنوب صحرای آفریقا، به دنبال به‌دست آوردن مزیت‌های استراتژیک و ژئوپلیتیک است و این سیاست‌ها ترکیه را به یکی از عوامل کلیدی این منطقه تبدیل کرده است. در تحقیقی مشابه، عالم^۲ (2023) به رابطه ترکیه و اتیوپی پرداخته و به تحلیل تاریخچه این روابط و پتانسیل‌های همکاری در آینده پرداخته است. وی معتقد است که موقعیت جغرافیایی و اقتصادی اتیوپی می‌تواند برای ترکیه به‌عنوان دروازه‌ای به سایر کشورهای شاخ آفریقا تلقی شود. همچنین تپجیکلی‌اوغلو و ورای^۳ (2024) با بررسی انگیزه‌ها و چالش‌های ترکیه در آفریقا، به تحلیل پیش‌بینی‌ها و چشم‌انداز آینده روابط ترکیه و آفریقا پرداخته‌اند. به گفته آنان، ترکیه با تکیه بر دیپلماسی اقتصادی و نظامی در حال تقویت نفوذ خود در منطقه است و از طریق سرمایه‌گذاری‌های کلان در زیرساخت‌ها و بخش‌های اقتصادی، در حال گسترش روابط دوجانبه با کشورهای شاخ آفریقا است.

در حوزه کمک‌های نظامی و امنیتی، سوفوس^۴ (2022) تلاش‌های ترکیه در سومالی و سودان را مورد بررسی قرار داده و به تحلیل تأثیرات این کمک‌ها در تقویت موقعیت ترکیه در منطقه پرداخته است. عبداللهی و عبدالرحمان^۵ (2023) نیز سیاست‌های خارجی ترکیه در

1. Heibach & Taş

2. ALEM

3. Tepeciklioğlu & Vreÿ

4. Sofos

5. Abdullahi & Abdirahman

شاخ آفریقا با تمرکز بر اتیوپی و سومالی را از منظر اقتصادی - سیاسی بررسی کرده‌اند و نشان می‌دهند که ترکیه با رویکردی ترکیبی از دیپلماسی و اقتصاد در حال افزایش نفوذ خود در این منطقه است. به همین ترتیب، تلسی^۱ (۲۰۲۲) رقابت منطقه‌ای در شاخ آفریقا و نقش ترکیه را از منظر رقابت با دیگر بازیگران بین‌المللی مانند چین و ایالات متحده بررسی کرده است. وی نشان می‌دهد که ترکیه با استفاده از انگیزه‌های اقتصادی و دیپلماتیک به دنبال تثبیت خود به عنوان یک قدرت منطقه‌ای در این منطقه است.

در نهایت داهیر و سیسمان^۲ (۲۰۲۲) کمک‌های بشردوستانه و تلاش‌های دولت‌سازی ترکیه در سومالی را به عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی در استراتژی منطقه‌ای ترکیه در شاخ آفریقا بررسی کرده‌اند و این سیاست‌ها را به عنوان بخشی از سیاست‌های کلان ترکیه در منطقه معرفی می‌کنند.

برخلاف پژوهش‌های قبلی که اغلب به یکی از ابعاد اقتصادی، نظامی یا دیپلماتیک ترکیه در شاخ آفریقا پرداخته‌اند، پژوهش حاضر به تحلیل جامع و ترکیبی از تمامی این ابعاد می‌پردازد. این پژوهش در پی آن است که نشان دهد چگونه ترکیه با رویکردی چندجانبه، در تلاش است تا نفوذ خود را در این منطقه از طریق هم‌زمان بهره‌گیری از قدرت سخت، قدرت نرم و توسعه اقتصادی، تثبیت کند.

روش تحقیق

این تحقیق با استفاده از داده‌های معتبر و روش‌های تحلیلی به بررسی نقش و استراتژی‌های ترکیه در شاخ آفریقا پرداخته است. در این راستا، از منابع مختلف برای گردآوری اطلاعات و تحلیل تأثیرات ژئوپلیتیکی، دیپلماتیک و اقتصادی ترکیه در منطقه بهره گرفته شده است. بنابراین، ترکیبی از تحلیل کیفی داده‌ها، بررسی اسناد و گزارش‌ها، و مطالعه موردی برای تبیین نقش ترکیه در این منطقه به کار رفته است.

1 . Telci

2. Dahir & Cismaan

مبانی نظری

برای بررسی نقش ترکیه در شاخ آفریقا از نظریه قدرت‌های نوظهور^۱ استفاده شده است. نظریه قدرت‌های نوظهور به بررسی نقش کشورهایی می‌پردازد که در حال افزایش نفوذ و قدرت خود در نظام بین‌المللی هستند. این کشورها، که اغلب در حال توسعه یا اقتصادهای نوظهور نامیده می‌شوند، با استفاده از ابزارهای اقتصادی، دیپلماتیک، و نظامی، سعی در تغییر موازنه‌های قدرت جهانی و منطقه‌ای دارند. قدرت‌های نوظهور مانند ترکیه، برزیل، هند، و آفریقای جنوبی، به دنبال ایفای نقش فعال‌تر در سازمان‌های بین‌المللی، ایجاد اتحادهای جدید، و افزایش حضور خود در مناطق استراتژیک جهان هستند. این نظریه بر این ایده استوار است که نظام بین‌المللی در حال گذار از یک سیستم تک‌قطبی یا دوقطبی به سمت یک سیستم چندقطبی است، که در آن قدرت‌های نوظهور به‌عنوان بازیگران کلیدی ظهور می‌کنند (Stephen, 2017: 484).

یکی از ویژگی‌های اصلی قدرت‌های نوظهور، توانایی آن‌ها در استفاده از ترکیبی از قدرت سخت (مانند توانایی نظامی و اقتصادی) و قدرت نرم (مانند دیپلماسی فرهنگی و کمک‌های توسعه‌ای) برای افزایش نفوذ خود است. برای مثال، ترکیه با استفاده از دیپلماسی اقتصادی، سرمایه‌گذاری‌های زیرساختی، و همکاری‌های امنیتی، توانسته است به سرعت جایگاه خود را در شاخ آفریقا تثبیت کند. این کشورها اغلب به دنبال ایجاد شبکه‌هایی از هم‌پیمانی‌ها و شراکت‌های استراتژیک هستند که نه تنها منافع اقتصادی و امنیتی آن‌ها را تأمین می‌کند، بلکه جایگاه آن‌ها را به‌عنوان بازیگران جهانی تقویت می‌نماید (Vercauteren, 2015: 100-101).

با این حال، قدرت‌های نوظهور با چالش‌های متعددی نیز مواجه هستند. رقابت با قدرت‌های سنتی مانند ایالات متحده، اتحادیه اروپا، و چین، یکی از مهم‌ترین موانع پیش روی آن‌هاست. علاوه بر این، تنش‌های داخلی، محدودیت‌های اقتصادی، و نیاز به توسعه

1. emerging powers theory

زیرساخت‌های سیاسی و اجتماعی، می‌تواند بر توانایی این کشورها برای ایفای نقش مؤثر در صحنه بین‌المللی تأثیر بگذارد. نظریه قدرت‌های نوظهور به تحلیل این چالش‌ها و فرصت‌ها کمک می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه این کشورها می‌توانند در نظام بین‌المللی در حال تحول، نقش‌آفرینی کنند.

یافته‌های پژوهش

زمینه‌های تاریخی چرخش ترکیه به آفریقا و روندهای کنونی

پیوندهای ترکیه با آفریقا به امپراتوری عثمانی باز می‌گردد که بین قرن‌های ۱۵ تا ۲۰ میلادی بخش‌هایی از اروپا و شمال آفریقا را تحت کنترل داشت. این امپراتوری اما پس از ۶۰۰ سال در سال ۱۹۲۲ به پایان رسید. سپس این امپراتوری با جمهوری ترکیه و کشورهای جانشین دیگر مستقر در خاورمیانه و جنوب شرق اروپا جایگزین شد. امپراتوری عثمانی در آفریقا به‌ویژه در شمال آفریقا و شاخ آفریقا، در مصر، الجزایر، تونس، لیبی، مراکش، سودان و اتیوپی حضور داشت. از طریق تسخیر استعماری، امپراتوری توانست قبل از دست دادن سرزمین‌های خود به امپریالیست‌های اروپایی مانند بریتانیا، فرانسه و ایتالیا در قرن نوزدهم، راه‌های تجاری ایجاد کند. ترکیه در دوران استعمارزدایی در قرن بیستم دوباره با کشورهای آفریقایی ارتباط پیدا کرد. با این حال، این تعامل در سیاست خارجی ترکیه به خوبی تعریف نشده بود. بنابراین، ترکیه فرصت بزرگی را برای توسعه روابط سیاسی، اقتصادی و تجاری اولیه با کشورهای آفریقایی پس از استقلال که به دنبال متحدان جدید بودند، از دست داد. به غیر از ایجاد چند سفارت دیپلماتیک در این قاره، تعامل ترکیه در دوران پس از استقلال آفریقا کم بود و فاقد یک برنامه استراتژیک بود. به‌طور کلی رویکرد فوق، با تمایل ترکیه برای پیوستن به اتحادیه اروپا تشدید می‌شد (Petrócz, 2023: 40).

تا پیش از ظهور حزب عدالت و توسعه، به رسمیت شناختن ترکیه به‌عنوان نامزد عضویت در اتحادیه اروپا در دهه ۱۹۹۰ میلادی، موجی از خوشبینی و جاه‌طلبی را در رویکردهای آنکارا به منطقه و فراتر از آن به‌وجود آورد. در این رویکرد، ترکیه تلاش

می‌کرد تا در تعاملات بین‌المللی خود، مشارکت در سازمان‌ها و مأموریت‌های چندجانبه در کنار ناتو و اتحادیه اروپا را دنبال کند. با این حال، شکست ترکیه در به رسمیت شناختن عضویت اتحادیه اروپا در نشست سران اتحادیه اروپا در سال ۱۹۹۷، تغییراتی را در نگاه این کشور به سایر مناطق ایجاد کرد. در نتیجه، ترکیه به دنبال ایجاد طرحی برای چگونگی افزایش نفوذ جهانی خود از طریق دیگر روابط خارجی رفت (Rugutt et al., 2023: 81). در این رویکرد، خاورمیانه و آفریقا به عنوان مناطق جذابی برای سرمایه‌گذاری و تجارت برجسته بودند، زیرا ترکیه به دنبال بازسازی روابط خارجی خود با جهان بود. در دوران پس از جنگ سرد، ترکیه نیز به دنبال این بود که در امور بین‌الملل سهم بیشتری داشته باشد و گسترش و تقویت تعامل آن با سایر کشورهای جدا از اتحادیه اروپا بخش مهمی از به دست آوردن اهرم جهانی بیشتر تلقی شد. این امر در راهبرد وزیر خارجه وقت ترکیه «اسماعیل جم»^۱ مشهود بود که در هنگام توسعه سیاست خارجی چندبعدی ترکیه در زمان نخست‌وزیری مسعود ییلماز^۲، به آفریقا برای مشارکت چندبعدی بالقوه اهمیت زیادی قائل بود. امری که نمود آن در «برنامه اقدام به سوی آفریقا»^۳ در سال ۱۹۹۸ خود را نشان داد. این برنامه از بهبود روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی با کشورهای آفریقایی حمایت می‌کرد. ترکیه پیشنهاد کرد که تماس با آفریقا را تشدید کند و اقدامات اقتصادی برای تشویق تجارت، سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی انجام شد. همکاری فرهنگی نیز از طریق ایجاد بورسیه و همکاری بین مؤسسات آموزش عالی بهبود یافت. این برنامه به عنوان یک نقشه راه عمل کرد تا ترکیه را قادر سازد تا روابط با آفریقا را توسعه دهد که تا حد زیادی برای چندین دهه خاموش بود. اگرچه برنامه اقدام به سطور کامل اجرا نشد، اما زمینه را برای تعامل آینده فراهم کرد (Heibach, 2023: 313).

عواملی چند مانع از پیگیری مناسب برنامه فوق شد. از منظر اقتصادی، بحران مالی که ترکیه در دهه ۱۹۹۰ با آن مواجه شد و متعاقباً نظم و انضباط تحمیل شده توسط برنامه

-
1. İsmail Cem
 2. Mesut Yılmaz
 3. opening to Africa action plan

تثبیت صندوق بین‌المللی پول^۱، دولت‌های ییلماز و اجویت را برای اقدام براساس نیات خود در جهت ارتقای سیاست خارجی ترکیه محدود می‌کرد. از منظر روابط بین‌الملل، تا دهه ۲۰۱۰ میلادی، تبعات پایان جنگ سرد به شکل قابل ارزیابی خود را نشان نداده بود و تنها در این زمان بود که ایالات متحده به مرور در دکترین خود نسبت به مناطق مختلف تجدیدنظر کرد و خطوط اولیه یک سیستم چندقطبی جدید به رسمیت شناخته شد. از منظر سیاست داخلی نیز، تا زمان پیروزی حزب عدالت و توسعه در انتخابات، جاه‌طلبی‌های آنکارا توسط گروه‌های داخلی به‌ویژه نظامیون کنترل شده بود که همچنان اعتقاد داشتند آنکارا باید برنامه‌های خود را در قالب رویکرد غرب به مناطق مختلف توسعه دهد (ALEM, 2023: 76).

بنابراین، علی‌رغم جاه‌طلبی‌های آنکارا برای ایفای نقش بیشتر در آفریقا، تنها در زمان انتصاب احمد داود اوغلو به‌عنوان وزیر خارجه بود که این کشور توانست رویکرد بلندپروازانه خود را برای تعامل بین‌المللی مستقل با هدف تبدیل شدن به یک قدرت نوظهور توسعه دهد. داود اوغلو در سال ۲۰۰۱ تأکید کرده بود که دیگر نمی‌توان آفریقا را که توسط قدرت‌های استعماری سابق غربی نادیده و مورد استثمار قرار گرفته است، در درون معادلات خود وارد نکرد. تبلور چنین نگاهی، در سال ۲۰۰۵ جلوه عملی یافت و آنکارا با نامیدن این سال به‌عنوان «سال آفریقا»^۲ زمینه را برای پایه‌ریزی روابط مدرن و راهبردی خود با کشورهای آفریقایی برقرار کرد. «سال آفریقا»ی ترکیه، آغازگر یک روند سریع برای ایجاد چیزی بود که آنکارا آن را مشارکت‌های تجاری، صلح، امنیت و بشردوستانه می‌خواند. متعاقب آن، نشستی در سطح سران ترکیه و کشورهای آفریقایی برگزار شد تا جوانب مختلف روابط طرفین مورد بررسی قرار بگیرد. از آن زمان، ترکیه سه نشست دیگر با رهبران آفریقا برگزار کرده است، یکی در سال ۲۰۰۸ در است. انبول که به رسمیت شناختن ترکیه به‌عنوان شریک استراتژیک اتحادیه آفریقا منجر شد، یکی در سال

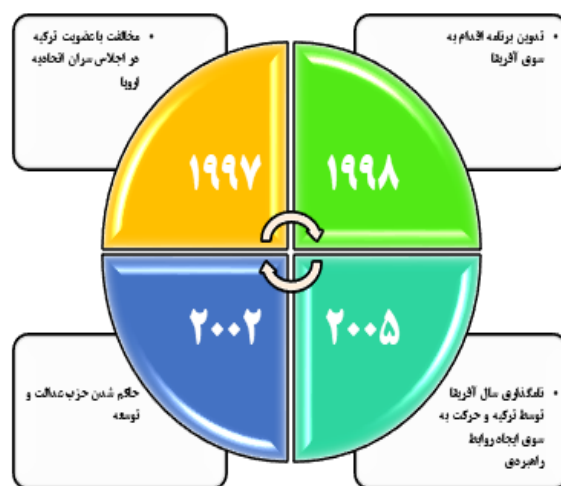
1. IMF stabilization programme
2. year of Africa

۲۰۱۴ در مالابو و دیگری در سال ۲۰۲۱ در استانبول که از طریق این نشست‌ها، عناصر قدرت نرم مانند کمک‌های توسعه، تجارت، سرمایه‌گذاری، دیپلماسی فرهنگی و مبادلات آموزشی در روابط ترکیه و آفریقا ادغام شده‌اند. نشست‌های فوق‌همچنین به حضور بیشتر دیپلماتیک ترکیه در این قاره منجر شده است. در سال ۲۰۰۲، ترکیه تنها ۱۲ سفارت داشت. این تعداد در سال ۲۰۲۱ به ۴۳ سفارت افزایش یافته است، در حالی که حضور دیپلماتیک آفریقا در ترکیه از ۱۰ سفارت در سال ۲۰۰۸ به ۳۷ سفارت در سال ۲۰۲۱ افزایش یافته است (Tepeciklioğlu & Vrejš, 2024: 279)

البته باید توجه داشت که یک عامل قوی اقتصادی نیز در داخل ترکیه، این کشور را به سمت اتخاذ سیاست فرامنطقه‌ای سوق داد. تحت حاکمیت حزب عدالت و توسعه، اقتصاد ترکیه رشد فوق‌العاده‌ای را تجربه کرد و از دهه ۲۰۰۰ به بعد، با افزایش تولید ناخالص داخلی از ۲۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۹۵۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۳ زمینه را برای جهش این کشور فراهم کرد. رشد اقتصادی داخلی به دولت ترکیه ابزاری داد تا در یک سیاست خارجی قاطع‌تر درگیر شود و به نوبه خود، شرکت‌های موفق ترکیه (که گاهی اوقات به آن‌ها «برهای آناتولی» نیز گفته می‌شود) به سمت یافتن بازارهای خارج از کشور دست حرکت کنند. همانطور که حزب عدالت و توسعه کنترل خود را بر دولت ترکیه (عمدتاً در مقابل ارتش) مستحکم کرد، اعتماد به نفس حزب عدالت و توسعه حاکم را برای جسورتر شدن در خارج از کشور نیز تقویت شد و در نتیجه سیاست خارجی این کشور را گسترش داد (Sofos, 2022: 9).

در چارچوب جدید چرخش ترکیه به سوی آفریقا، کشورهای شاخ به یکی از مناطق اولیه تبدیل شدند که آنکارا حضور خود در آن را افزایش داده است. به‌طور مشخص، آنکارا از سال ۲۰۱۱ به سرعت جای پای خود را در شاخ آفریقا - به‌ویژه در سومالی - افزایش داده است. حرکت ترکیه به سومالی در طول قحطی سال ۲۰۱۱ به‌دلیل ترکیب کمک‌های بشردوستانه با روابط تجاری و دیپلماسی دولتی معروف شد و با اشتیاق مورد

استقبال بسیاری در سوماتالی قرار گرفت تا جایی که روزنامه فایننشال^۱ تایمز گزارش داد که پسران سوماتالیایی تازه متولدشده نام خود را اردوغان و دختران سوماتالیایی، آنکارا و استانبول نام گذاری می کردند (Ibid, 10). علاوه بر این، بیش از یک سوم سرمایه گذاری ترکیه در این قاره به اتیوپی رفته است. اتیوپی به عنوان دروازه ای به شاخ آفریقا، ارتباط ژئواستراتژیکی با ترکیه دارد، زیرا این کشور از برخی از خطوط مهم کشتیرانی در جهان محافظت می کند و متعاقباً در یک دهه گذشته، تجارت ترکیه با اتیوپی بیش از صد برابر شده است.



شکل ۱: بزنگاه های تاریخی مهم در تحول نگاه ترکیه به آفریقا (منبع: نویسنده)

راهبردهای نفوذ ترکیه در شاخ آفریقا

سوماتالی؛ از کمک های بشردوستانه تا نفوذ ژئوپلیتیکی

به طور کلی، نقش ترکیه در شاخ آفریقا را می توان به طور کلی به دو بخش تقسیم کرد: اولی ماهیت توسعه ای و اقتصادی و دومی ژئوپلیتیکی است. اگرچه همپوشانی قابل توجهی بین این دو وجود دارد، به نظر می رسد که ترکیه از زمان ورود به سوماتالی در سال ۲۰۱۱ عمدتاً بر روی

1. Financial Times

اولی تمرکز کرده و در سال‌های بعد به تدریج به سمت دومی تغییر جهت داده است. نقش توسعه‌ای و اقتصادی ترکیه با کمک‌های بشردوستانه، کمک‌های توسعه‌ای و روابط تجاری مشخص می‌شود، و اغلب توسط جامعه بین‌المللی به عنوان تأثیر مثبت گسترده‌ای در منطقه شناخته می‌شود. با این حال، نقش ژئوپلیتیک ترکیه با طرح قدرت و رقابت منطقه‌ای مشخص می‌شود و از نظر بسیاری به تنش‌ها و شکاف‌های بیشتر کمک می‌کند.



شکل ۲: دیپلماسی فعال ترکیه در سومالی (منبع: نویسنده)

در شاخ آفریقا که ترکیه در چند دهه اخیر روابط گسترده‌ای را توسعه داده است، یک الگوی جدید توسعه پایدار که معمولاً به عنوان «اجماع آنکارا»^۱ شناخته می‌شود، ترکیه را به یک بازیگر غیرسستی منحصربه‌فرد تبدیل کرده است. به این ترتیب، اجماع آنکارا هم رویکردی جایگزین برای مشکلات پایداری آفریقا و هم گفتمان سیاسی مفیدی برای تقویت جاه‌طلبی‌های ترکیه به عنوان یک قدرت جهانی در حال ظهور است (Tasiu Abdullahi, Abdirahman, 2023: 11). به عبارت بهتر، این جمله نشان می‌دهد که رویکرد ترکیه به شاخ آفریقا با تأکید بر پایداری و

1. the Ankara consensus

همکاری مشخص می‌شود، نه مدل سستی کمک و مشروط‌سازی که با کشورهای غربی مرتبط بوده است. حضور ترکیه در سوماتلی نمادی از ردپای روبه‌رشد این کشور در آفریقا است که انگیزه آن میل به یافتن فرصت‌های اقتصادی جدید و جاه‌طلبی آنکارا برای تثبیت خود به‌عنوان یک بازیگر جهانی است که توسط نوعی سیاست خارجی که آنکارا آن را «تجاری و بشردوستانه» توصیف می‌کند (Telci, 2022: 75)، حمایت می‌شود. درمورد سوماتلی، بحران قحطی و خشک‌سالی گسترده این فرصت را در اختیار ترکیه قرار داد تا موقعیت خود را به‌عنوان یک قدرت نوظهور در منطقه شاخ آفریقا تثبیت کند.



شکل ۳: روابط بشردوستانه ترکیه و سوماتلی (منبع: نویسنده)

زخم‌های درگیری ۲۰ ساله در سال ۲۰۱۱ بسیار قابل مشاهده بود. با زیرساخت‌های ضعیف و فقدان فرودگاه یا بندر دریایی کاربردی، دستیار ترکیه به‌طور قابل توجهی با مشکل مواجه شد. برای رفع این مشکل، ترکیه اقدامات فوری را برای بازسازی بندر دریایی موگادیشو، بازسازی فرودگاه و بازسازی گذرگاهی که کاخ ریاست جمهوری را به مرکز شهر و فراتر از آن متصل می‌کند، انجام داد. اقدام فوری ترکیه برای مقابله با قحطی و جلوگیری از یک بحران انسانی شامل ارسال صدها تن کمک‌های غذایی اضطراری و

همچنین راه‌اندازی برنامه‌های حفظ صلح و ظرفیت‌سازی برای کمک به دور زدن بحران و ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز برای حفظ این حمایت‌ها بود. مؤسساتی مانند آژانس همکاری و هماهنگی ترکیه، هلال احمر ترکیه - که کیزیلای^۱ نامیده می‌شود - و ترکیش ایرلاینز برای حمایت از این تلاش‌ها وارد عمل شدند و این شرکت اولین هواپیمایی بین‌المللی بود که طی بیش از دو دهه پروازهای مستقیم هفتگی به سومالی را برقرار کرد. هلال احمر ترکیه، یا کیزیلای، یک صندوق امدادی برای سومالی ایجاد کرد که به تأمین مالی ساخت صدها پناهگاه در موگادیشو برای آوارگان داخلی کمک کرد. این آژانس که زیر نظر سفارت ترکیه کار می‌کرد، ارگان اجرایی کلیدی برای کمک رسمی به سومالی بود. آژانس همکاری و هماهنگی ترکیه علاوه بر ایجاد چهار بیمارستان صحرایی برای معالجه بیماران سوءتغذیه، با ۹۲ پزشک و ۳۲۶ پرسنل بهداشتی ده‌ها هزار تن مواد و غذای پزشکی را تأمین کرد (Dahir & Cismaan, 2022: 5-6).



شکل ۴: بزرگ‌ترین سفارت ترکیه در جهان در موگادیشو، سومالی است

1 Kizilay

سیاست ترکیه درمورد سومالی با مشارکت این کشور از طریق یک رویکرد چندوجهی شامل کمک‌های سیاسی، توسعه‌ای، بشردوستانه و اقتصادی و با حضور قوی بسیاری از بازیگران دولتی و غیردولتی ترکیه (مانند نهادها و آژانس‌های دولتی، سازمان‌های غیردولتی، شرکت‌های بخش خصوصی، مقامات امنیتی و نظامی و شهرداری‌های محلی) مشخص شده است. در نتیجه، ابتکارات توسعه و دیپلماتیک آنکارا در این کشور با استقبال مثبت در داخل و خارج از سومالی مواجه شد. پس از کاهش موفقیت‌آمیز تأثیر قحطی ویرانگر در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۲، دولت ترکیه دریافت که کمک‌های بشردوستانه به تنهایی نمی‌تواند به نفوذ این کشور در دولت سومالی کمک کند و باید راهبردهای خود را به فراسوی مسائل اقتصادی و بشردوستانه انتقال دهد. در نتیجه، آنکارا عملیات خود را در این کشور گسترش داد تا شامل دولت‌سازی نیز شود. بلافاصله پس از سفر اردوغان در سال ۲۰۱۱ به سومالی، سفارت ترکیه و یک دفتر TIKA در موگادیشو و به دنبال آن کنسولگری عمومی در هارگیسا^۱ افتتاح شد. شرکت هواپیمایی ترکیه «ترکیش ایرلاینز»، پروازهای روزانه خود را به موگادیشو آغاز کرد و همچنین ابتکارات میانجی‌گری بین دولت سومالی و سومالی‌لند جداشده توسط ترکیه آغاز شد. ترکیه در سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ میزبان مذاکرات در استانبول و مذاکرات در سطح رئیس‌جمهور در آنکارا بود و مذاکرات بعدی برای استانبول در سال ۲۰۱۵ برنامه‌ریزی شده بود که محقق نشد. آنکارا میزبان نشست‌هایی از جامعه مدنی و روشنفکران بود که امیدوار بود مذاکرات را در سال ۲۰۱۶ تقویت کند. ترکیه با ایجاد کنسولگری در هارگیسا، پایتخت سومالی‌لند، تلاش کرد تا اعتبار خود را به‌عنوان میانجی تثبیت کند (Heibach & Taş, 2023: 315).

1. Hargeisa



شکل ۵: روابط اقتصادی ترکیه و سومالی (منبع: نویسنده)

طی دومین و سومین سفر اردوغان به سومالی در سال های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶، چندین توافقنامه دوجانبه امضا شد که محتوای آن نشان می داد ترکیه عزم خود را برای تبدیل به یک قدرت تثبیت یافته در سومالی که فراتر از حوزه های تجاری و بشردوستانه قرار دارد، جزم کرده است. در همین راستا، دو طرف پروژه های جدیدی از جمله بزرگ ترین ساختمان دیپلماتیک ترکیه در موگادیشو و همچنین یک بیمارستان بزرگ تحقیقاتی و آموزشی را افتتاح کردند. همچنین شرکت های ترکیه ای قراردادهایی را برای مدیریت و نگهداری بزرگ ترین منابع درآمد دولت سومالی یعنی فرودگاه و بندر موگادیشو منعقد کردند. در سال ۲۰۱۷، ترکیه بزرگ ترین پایگاه برون مرزی نظامی خود با عنوان TURKSOM با هزینه ۵۰ میلیون دلاری و به وسعت ۴۰۰ هکتار برای حمایت از بازسازی نیروهای امنیتی سومالی را در پایتخت سومالی افتتاح کرد. پایگاه ترکیه در موگادیشو یک بُعد مهم در سیاست منطقه ای ترکیه است. این امر به دلیل مرکزیت آن در حضور نظامی ترکیه در منطقه، ویژگی نمادین آن به عنوان نشانه ای از تعهد آنکارا به

کشورداری و امنیت سومالی است و به دلیل اینکه ادعایی بر این منطقه استراتژیک و آشفته دارد و ترکیه را در سطح جهانی و منطقه‌ای تثبیت می‌کند (Dahir & Cismaan, 2022: 8). ترکیه همچنین در عملیات ناتو که در حمایت از تلاش‌های بین‌المللی برای مبارزه با دزدی دریایی در سواحل شاخ آفریقا، مانند گروه ضربت ترکیبی ۱۵۱- (CTF-151) و عملیات سپر اقیانوس ناتو، که در آن نیروهای ترکیه با کشتی‌های دریایی شرکت کردند. در آغاز سال ۲۰۲۲، ترکیه مأموریت نیروهای ترکیه در خلیج عدن، سومالی را تا فوریه ۲۰۲۳ تمدید کرد و سپس این مأموریت را برای ثبات منطقه و توقف دزدی دریایی تا فوریه ۲۰۲۴ تمدید کرد. نیروهای زمینی ترکیه در پایتخت، موگادیشو در فرماندهی نیروی ضربت ترکیه در سومالی (STGK) حضور دارند. از سال ۲۰۱۷، ترکیه سربازان و پلیس‌های سومالیایی را در یک مرکز ویژه در سومالی با نام فرماندهی نیروی ضربت ترکیه در سومالی در کمپ TURKSOM، آموزش می‌دهد. ترکیه قصد دارد سالانه سه گردان سومالیایی را از طریق برنامه آموزشی در سومالی و پس از آن یک دوره تخصصی تخصصی کماندویی در ترکیه برای آن‌ها برگزار کند. مقامات ترکیه اعلام کردند: «این گردان‌ها ستون فقرات ارتش ملی سومالی را در آینده تشکیل خواهند داد. ما معتقدیم که پرسنل آموزش‌دیده توسط نیروهای مسلح ترکیه نه تنها به امنیت سومالی، بلکه به امنیت آفریقا و فراتر از آن نیز خدمت خواهند کرد» (Petrócz, 2023: 49-50).

بنابراین، از یک سو، آموزش ترکیه در سومالی به بازسازی یک نیروی نظامی حرفه‌ای، سازمان‌یافته و مدرن در سومالی کمک می‌کند که بتواند خود را حفظ کند. این به سومالی کمک می‌کند تا نظم را در کشور حفظ کند و با گروه‌های تروریستی و شبه‌نظامی، به‌ویژه علیه الشباب، مبارزه کند. از سوی دیگر، آموزش ترکیه در سومالی به ارتباطات ترکیه و سومالی کمک می‌کند و نفوذ ترکیه را در یک موقعیت اقتصادی و سیاسی بسیار استراتژیک در شاخ آفریقا تقویت می‌کند.



شکل ۶: راهبردهای نفوذ ژئوپلیتیکی ترکیه در سومالی (منبع: نویسنده)

ترکیه در حوزه تجهیزات و لجستیک نیز حضور فعالی در سومالی دارد. شرکت هواپیماهای بدون سرنشین بایکار ترکیه^۱ تعداد نامعلومی از مدل پهپاد بیرقدار TB2 خود را به سومالی عرضه کرده و حملات این کشور علیه گروه اسلامگرای الشباب را مورد حمایت قرار داده است. علاوه بر این، در اوایل سال ۲۰۲۴، پارلمان ترکیه طرحی از رئیس جمهور اردوغان برای ارسال حمایت نیروی دریایی به آب‌های سومالی در بحبوحه افزایش دزدی دریایی مرتبط با ناامنی در دریای سرخ را تصویب کرد. متعاقب آن، آنکارا و موگادیشو یک یادداشت تفاهم امضا کردند که نیروهای مسلح ترکیه را به‌عنوان شریک در امنیت دریایی سومالی و اجرای قانون برای ده سال آینده به رسمیت می‌شناسد. براساس گزارش‌های مربوط به این تفاهم‌نامه، ترکیه نیروی دریایی سومالی را بازسازی، تجهیز و آموزش خواهد داد و در عین حال ۳۰ درصد از درآمد حاصل از منطقه اقتصادی انحصاری سومالی را دریافت خواهد کرد. آخرین اقدام ترکیه در زمینه نفوذ راهبردی به سومالی نیز

1. Turkish drone company Baykar

به حوزه نفت و گاز بازمی‌گردد. به‌طوری‌که بلومبرگ گزارش داده است که ترکیه به دنبال گسترش نفوذ خود در آفریقا و تقویت امنیت انرژی، کشتی تحقیقاتی ۸۶ متری Oruc Reis را برای اکتشاف بلوک‌های نفتی دریایی متعلق به سومالی در ماه آینده می‌فرستد. این اقدام می‌تواند به تنوع بخشیدن به عرضه نفت خام ترکیه کمک کند و بخشی از تلاش مستمر آنکارا برای تقویت روابط در این قاره بزرگ است (Marks, 2024: 1).

به طور کلی، تعامل ترکیه با سومالی و نقش آن به‌عنوان یک مکان ژئواستراتژیک که به ترکیه اجازه داده است تا نفوذ خود را در عرصه‌های شاخ آفریقا و اقیانوس هند گسترش دهد. این تعامل یک مورد آزمایشی و پله‌ای برای استراتژی کلی ترکیه برای تعمیق روابط دیپلماتیک، تجاری و امنیتی در سراسر قاره آفریقا بوده است. با وجود منابع محدود سومالی، ترکیه بیش از یک میلیارد دلار به این کشور کمک کرده است. این کمک‌ها به ترکیه امکان اعتمادسازی و ایجاد روابط قوی با مقامات سومالی را داده است.

اتیوپی؛ نفوذ در بستر دیپلماسی تجاری و فرهنگی

اهمیت اتیوپی به‌عنوان یک نیروی مسلط در منطقه توسط سیستم امنیتی قوی، شبکه‌های حمل و نقل عظیم و نفوذ اقتصادی آن مورد تأکید قرار می‌گیرد که آن را به‌عنوان نقطه ورود حیاتی به شرق آفریقا قرار می‌دهد. مشارکت ترکیه با اتیوپی مبتنی بر یک رویکرد استراتژیک است که اهمیت ژئوپلیتیکی این منطقه و مزایای احتمالی اتحاد با یک کشور قدرتمند آفریقایی را تأیید می‌کند. روابط ترکیه و اتیوپی به امپراتوری عثمانی در قرن شانزدهم بازمی‌گردد. گسترش و کنترل عثمانی بر مصر در سال ۱۵۱۷ نقطه عطفی در تاریخ روابط آفریقا و ترکیه بود که راه را برای تماس عثمانی‌ها با آفریقا به‌طور کلی و بخش مالی آن به‌طور خاص هموار کرد. آغاز روابط دو طرف از جنبه‌های پررنگ مذهبی و اقتصادی سرچشمه می‌گرفت، چراکه عثمانی خود را به‌عنوان خلیفه مسلمانان در جهان مطرح می‌کرد و همچنین مشتاق بود تا کنترل تجارت در دریای سرخ را در دست بگیرد. به همین دلیل اتیوپی به‌عنوان چهارراهی به خاورمیانه و دریای سرخ در رقابت عثمانی‌ها با رقبای پرتغالی

اهمیت پیدا می‌کرد. همچنین اتیوپی به عنوان یکی از کشورهایی بود که با حمایت از پیروان حضرت محمد (ص) که با فرار از آزار و اذیت مشرکان در سال اول هجری به آن کشور مهاجرت کرده بودند خود را در تاریخ اسلام مطرح ساخته بود (ALEM, 2023: 78).

روابط مدرن دو کشور به دهه ۹۰ میلادی بازمی‌گردد. اتیوپی سال‌ها سفارتی در ترکیه نداشت و همکاری‌ها به‌ویژه از سال ۱۹۸۴ تا ۱۹۹۱ بسیار ضعیف بود. با این حال، پس از سال ۱۹۹۱ روابط دیپلماتیک بین این کشورها رو به رشد بوده است. زمانی که ترکیه اولین دفتر آژانس هماهنگی بین‌المللی ترکیه را در آفریقا در اتیوپی، آدیس آبابا در سال ۲۰۰۵ افتتاح کرد، و زمانی که اتیوپی سفارت خود را در ترکیه، آنکارا، در سال ۲۰۰۶ بازگشایی کرد، روابط بیشتر تقویت شد. علاوه بر این، آکادمی پلیس ترکیه ارائه خدمات آموزشی را برای پلیس اتیوپی در سال ۲۰۱۲ آغاز کرد. هدف اعلامی سیاست خارجی ترکیه در ترکیه تحکیم روابط دیپلماتیک و کمک به حکمرانی خوب و جنبه‌های اقتصادی بوده است، برای مثال، قراردادهای همکاری اقتصادی مختلفی برای توسعه روابط تجاری و سرمایه‌گذاری بین دو کشور وجود دارد. ترکیه یکی از کشورهایی است که در بسیاری از زمینه‌ها در اتیوپی سرمایه‌گذاری می‌کند و به بازار اتیوپی می‌پردازد. این سرمایه‌گذاری و روابط تجاری فناوری‌ها، مهارت‌ها و فرصت‌های شغلی را به اتیوپی آورد. با این حال، اتیوپی در این روابط تجاری با کسری تجاری مواجه بوده است، زیرا معمولاً مواد خام ارزان‌قیمت در بازار بین‌المللی را صادر می‌کند و کالاهای فرآوری‌شده و گاه مواد خام را وارد می‌کند (Tasiu Abdullahi & Abdirahman, 2023: 14).

اردوغان در سال ۲۰۱۵ از اتیوپی و آفریقای جنوبی بازدید کرد که به پیشرفت روابط آن با آفریقایی‌ها به‌طور کلی و اتیوپی به‌طور خاص کمک کرد. او در این دیدار تأیید کرد که اتیوپی از گذشته برای ترکیه جایگاه ویژه‌ای داشته است. علاوه بر این، وی خاطرنشان کرد که دولت او علاقه زیادی به ارائه فناوری‌های حیاتی دارد که به استفاده صحیح از منابع طبیعی و کمک به توسعه کشور کمک می‌کند. پس از سال ۲۰۱۸، دولت جدید روابط خارجی با عربستان سعودی، امارات، قطر و ترکیه را تقویت کرد. دولت اتیوپی در جریان بحران خلیج فارس در دوراهی قرار داشت که موضع بی‌طرفی اتخاذ کرد. با وجود برخی

پیامدها، سعی در برخورد دوستانه با طرفین بحران و دفاع از منافع ملی کشور داشت. در این راستا، به دنبال گذار سیاسی ۲۰۱۸^۱، روابط بین اتیوپی و ترکیه بیشتر شده است. در آگوست ۲۰۲۱، دیپلماسی اجلاس سران بین ترکیه و اتیوپی برگزار شد که ابی‌احمد نخست وزیر با طیب اردوغان دیدار کرد. در این دیدار در زمینه‌های همکاری از جمله مسائل فنی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی بین دولت‌ها و موقعیت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی مانند امنیت بین‌المللی بحث و تبادل نظر شد (ALEM, 2023: 80).

روابط اقتصادی و تجاری ترکیه و اتیوپی برای سال‌های متمادی بر پایه تجارت قهوه بنا شده بود، اما پس از به قدرت رسیدن حزب عدالت و توسعه، این روابط دست‌خوش تحولات بزرگی شد. اتیوپی با ۱۲۰ میلیون نفر دومین بازار بزرگ آفریقا است که پتانسیل زیادی را برای ترکیه به ارمغان می‌آورد. ترکیه با سرمایه‌گذاری ۲/۵ میلیارد دلاری در سال ۲۰۲۲ دومین سرمایه‌گذار بزرگ در اتیوپی پس از چین بوده است. حجم تجارت دوجانبه دو طرف نیز از ۴۱ میلیون دلار در سال ۲۰۱۱ به ۳۹۸/۸ میلیون دلار در سال ۲۰۲۳ رسیده است. ترکیه در کنار چین و هند یکی از شرکای راهبردی اتیوپی است. در حال حاضر، بسیاری از سرمایه‌گذاران ترکی در اتیوپی سرمایه‌گذاری کرده و حدود ۲۰۰ شرکت ترک در این کشور مشغول به کار هستند. آن‌ها برای بیش از ۲۰۰۰۰ هزار اتیوپیایی فرصت شغلی ایجاد کرده‌اند و میزان سرمایه‌گذاری آن‌ها بیش از ۲ میلیارد دلار است. این شرکت‌ها بیشتر در حوزه نساجی مشغول به کار هستند (Tasiu Abdullahi & Abdirahman, 2023: 18).

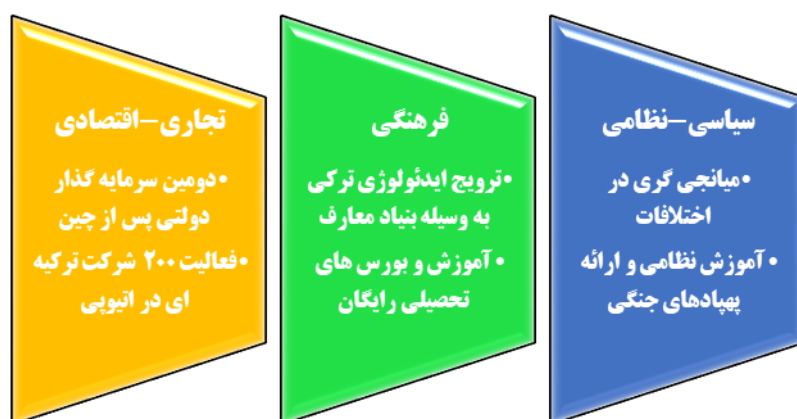
۱. پس از سال‌ها ناآرامی سیاسی و بی‌ثباتی، دولت اتیوپی در سال ۲۰۱۸ وضعیت فوق‌العاده اعلام کرد. هدف وضعیت اضطراری حفظ نظم عمومی و رسیدگی به نگرانی‌های امنیتی، از جمله درگیری‌های جاری در منطقه ناآرام تیگری بود. گذار سیاسی در اتیوپی در سال ۲۰۱۸ همچنین نشان‌دهنده انتصاب یک نخست وزیر جدید به نام ابی احمد بود که قول داد اصلاحات سیاسی و اقتصادی قابل توجهی را انجام دهد. از آن زمان، احمد تعدادی از اقدامات را با هدف بهبود سابقه حقوق بشر اتیوپی و افزایش شفافیت در دولت اجرا کرده است. یکی از مهم‌ترین اقدامات او پایان دادن به درگیری در تیگری و ایجاد توافقنامه صلح با جبهه آزادیبخش خلق تیگری (TPLF) بوده است (نگارنده).

ترکیه از منظر فرهنگی و ایدئولوژیک نیز حضور فعالی در اتیوپی دارد و این مهم را معمولاً با واسطه بنیاد معارف^۱ ترکیه انجام می‌دهد. بنیاد معارف یک بنیاد آموزشی بین‌المللی مستقر در ترکیه است که در بیش از ۶۰ کشور در سراسر جهان فعالیت می‌کند. در اتیوپی، بنیاد معارف برای ترویج آموزش، فرهنگ و علم و ارائه جایگزینی برای سیستم‌های آموزشی موجود، به‌ویژه در زمینه آموزش دینی، فعالیت می‌کند. اکثر مدارس که توسط بنیاد معارف در اتیوپی اداره می‌شوند، مدارس بین‌المللی هستند که برنامه درسی براساس استانداردهای آموزشی ترکیه ارائه می‌دهند. برخی از مدارس همچنین برنامه‌هایی را به زبان ترکی و فرهنگ ترکی و همچنین موضوعات مختلف دیگر از جمله علوم، فناوری و ریاضیات ارائه می‌دهند. این بنیاد همچنین برنامه‌های تبادل آموزشی، آموزش معلمان و سایر خدمات پشتیبانی را برای متخصصان آموزش و پرورش ارائه می‌کند. برنامه‌های بورس تحصیلی ترکیه، موافقت‌نامه‌های تبادل دانشگاهی و ایجاد مؤسسات فرهنگی ترکیه، همگی به پرورش تفکر حمایتی از ترکیه در اتیوپی کمک کرده است. تمرکز ترکیه بر تبادل فرهنگی و همکاری آموزشی در راستای سیاست گسترده‌تر آن در به‌کارگیری دیپلماسی قدرت نرم برای افزایش نفوذ خود از طریق پرورش تجربیات مشترک فرهنگی است (Sofos, 2022: 11).

علاوه بر روابط تجاری، اقتصادی و فرهنگی، ترکیه از گسترش نفوذ ژئوپلیتیکی خود در اتیوپی نیز غافل نبوده است. ترکیه در این زمینه تلاش کرده است خود را به‌عنوان بازیگری فعال در زمینه میانجی‌گری اختلافات در این منطقه معرفی کند. برای نمونه، پس از میانجی‌گری ترکیه میان سودان و اتیوپی در منطقه مورد مناقشه الفشاقه، اردوغان و ابی‌احمد در سال ۲۰۲۱ یک توافقنامه نظامی در جهت آموزش نیروهای اتیوپی و همچنین ارسال پهپاد به این کشور امضا کردند. علاوه بر این ترکیه تلاش کرد در درگیری اتیوپی با نیروهای آزادی‌بخش تیگری به میانجی‌گری بپردازد. هرچند، علی‌رغم این حمایت از

1. The Maarif Foundation

حل و فصل مسالمت آمیز مناقشه، گزارش شده است که ترکیه پهپادهای جنگی خود را برای اجرای عملیات جنگی علیه نیروهای تیگری و غیرنظامیان در اختیار ارتش اتیوپی قرار داده است (Heibach & Taş, 2023: 316).



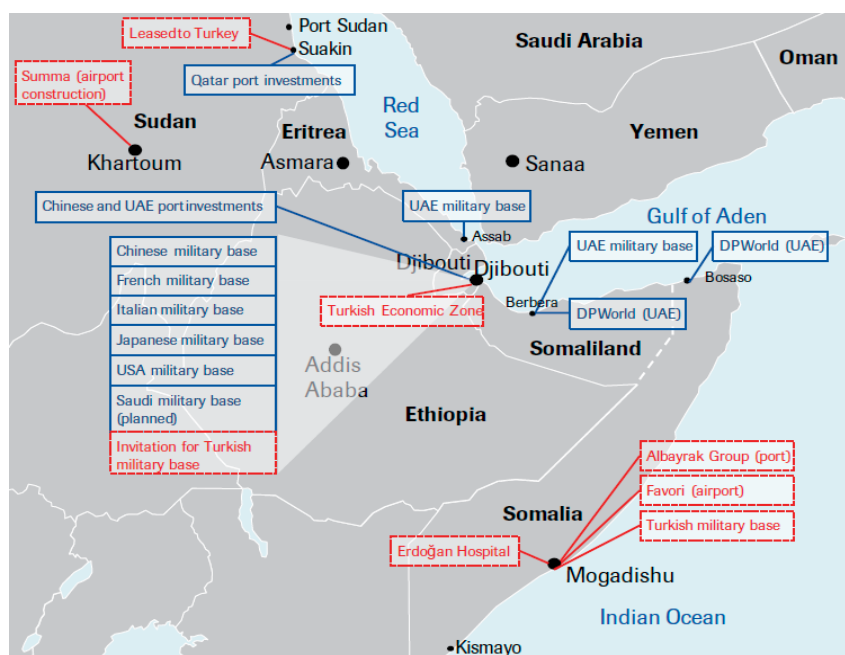
شکل ۷: حوزه های سه گانه نفوذ ترکیه در اتیوپی (منبع: نویسنده)

به رغم روابط مطلوب ترکیه و اتیوپی، برخی از تحولات اخیر، امکان ایجاد چالش هایی را در روابط طرفین ایجاد کرده است. به طور مشخص، برعهده گرفتن نقش حفاظت از آب های سومالی توسط ترکیه، که به نظر می رسد شامل خلیج عدن است، و همچنین تلاش های اتیوپی برای دسترسی به دریا از طریق معامله با سومالی لند، بازیگری ترکیه را با پیچیدگی هایی مواجه ساخته است. در اوایل ماه اکتبر ۲۰۲۴، ابی احمد، نخست وزیر اتیوپی، دسترسی به دریا را به عنوان «مسئله وجودی اتیوپی» تعریف کرد (Yanarocak, 2024: 1). پس از جدایی اریتره در سال ۱۹۹۳، اتیوپی دسترسی به دریا خود را از دست داد، بنابراین بیش از حد به همسایگان خود برای صادرات دریایی خود متکی باقی ماند. اتیوپی به عنوان بزرگ ترین کشور محصور در خشکی جهان با جمعیت ۱۲۰ میلیون نفری،

تلاش برای دسترسی دریایی به دریای سرخ همواره منبع تقابل در روابط این کشور با کشورهای همسایه بوده است.

جیبوتی؛ تلاش برای جبران فاصله با رقبای منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای

علی‌رغم نفوذ فزاینده ترکیه در شاخ آفریقا، جیبوتی نمونه‌ای از کشورهایی است که رقبای منطقه‌ای مانند امارات و عربستان سعودی در کنار قدرت‌های جهانی مانند چین توانسته‌اند منافع خود را از منظر ژئوپلیتیک گسترش دهند. از این منظر، به نظر می‌رسد که ترکیه در مقایسه با سایر بازیگران از نظر دسترسی و توانایی نفوذ در جیبوتی دست پایین را دارد. با این حال، این کشور برخی از برنامه‌ها را برای پیشبرد اهداف خود در این کشور طراحی کرده است و تلاش کرده از دریچه تجارت و فرهنگ نفوذ خود را تکمیل کند.



شکل ۸: پروژه‌های ترکیه در شاخ آفریقا (با رنگ قرمز مشخص شده است) (منبع: Telci, 2022)

روابط دیپلماتیک بین ترکیه و جیبوتی در سال ۱۹۷۷ برقرار شد. سفارت جیبوتی در آنکارا در سال ۲۰۱۲ و سفارت ترکیه در جیبوتی در سال ۲۰۱۳ افتتاح شد. رجب طیب اردوغان، رئیس جمهور ترکیه، در ژانویه ۲۰۱۵ از جیبوتی و اسماعیل عمر گوئله، همتای جیبوتی وی، در دسامبر ۲۰۱۷ از ترکیه بازدید کردند. برای تقویت بیشتر روابط دوجانبه، ترکیش ایرلاینز از سال ۲۰۱۲ پروازهای مستقیم بین دو کشور داشته است، در حالی که آژانس هماهنگی و همکاری ترکیه دفتر خود را در این کشور افتتاح کرد و در سال ۲۰۱۲ پروژه‌های متعددی را انجام داد. تاکنون ۶۰ پروتکل، یادداشت تفاهم و کنوانسیون در زمینه‌هایی مانند انرژی، بهداشت و اقتصاد به امضا رسیده است. جیبوتی ۵ میلیون متر مربع را به ترکیه برای ایجاد مناطق ویژه اقتصادی اختصاص داده است که در آن مطالعات امکان‌سنجی توسط اتحادیه اتاق‌ها و بورس‌های کالای ترکیه (TOBB) و بنیاد تحقیقات سیاست اقتصادی ترکیه (TEPAV) در حال انجام است (Mohamud Hassan, 2023: 27-29).

روابط سیاسی، اقتصادی و تجاری بین دو کشور هر ساله در حال توسعه است. روابط اقتصادی و تجاری بین جیبوتی و ترکیه در طول سال‌ها به‌طور قابل توجهی تکامل یافته است و هر دو کشور درگیر فعالیت‌های تجاری گسترده‌ای هستند. براساس آخرین داده‌های ارائه شده توسط بانک جهانی، چین بزرگ‌ترین شریک تجاری جیبوتی است که ۳۹ درصد از کل تجارت با این کشور را در سال ۲۰۲۳ به خود اختصاص داده است و پس از آن امارات با ۱۵ درصد، هند با ۱۰ درصد و ترکیه با ۵ درصد قرار دارند که از این نظر رتبه چهارم را به خود اختصاص داده است. حجم تجارت دو کشور در سال ۲۰۲۳ به بیش از ۵۰۰ میلیون دلار رسید که در روابط تجاری دوطرف بی‌سابقه بوده است. علاوه بر این، مقامات ترکیه در سال ۲۰۲۳ اعلام کردند که به دنبال افزایش سرمایه‌گذاری این کشور در جیبوتی به رقم ۱ میلیارد دلار و ارتقای روابط دو طرف به سطح ویژه هستند (Ibid, 30).

علاوه بر فعالیت‌های اقتصادی و تجاری ترکیه در جیبوتی، این کشور از فعالیت‌های فرهنگی در جهت افزایش نفوذ خود بهره برده است. در همین راستا، بنیاد دیانت ترکیه^۱ بزرگ‌ترین مسجد جیبوتی با نام «عبدالحمید دوم» را در فوریه ۲۰۱۹ در جیبوتی افتتاح کرد. این مسجد که به سبک معماری کلاسیک عثمانی و به شکلی باشکوه طراحی شده است، در یک منطقه مناسب به مساحت ۱۰۰۰۰ متر مربع مشرف به سواحل اقیانوس هند در نزدیکی کاخ ریاست جمهوری جیبوتی قرار دارد. این بنیاد همچنین از ساخت دانشگاه و همچنین بورسیه تحصیلی برای دانشجویان جیبوتی برای تحصیل در دانشگاه‌های ترکیه حمایت کرده است. علاوه بر این، بنیاد دیانت از ساخت چندین مدرسه و بیمارستان در کشور حمایت کرده است. فعالیت‌های اجتماعی - اقتصادی ترکیه در جیبوتی به حوزه‌های دیگر نیز تسری یافته است. برای نمونه، شرکت دولتی هیدرولیک ترکیه (DSİ) در حال ساخت سد دوستی آمبولی به مبلغ ۱۷,۵ میلیون یورو در جیبوتی برای جلوگیری از سیل و از بین رفتن محصولات کشاورزی حیاتی این کشور است (Hamit, 2019: 1).

به رغم تمرکز ترکیه تجاری و فرهنگی ترکیه در جیبوتی، به‌ویژه در سال‌های اخیر این کشور تلاش کرده است تا برخی از اهداف ژئوپلیتیکی خود را در قالب توافقنامه‌های امنیتی و نظامی محقق سازد. در ژوئن ۲۰۲۲، ترکیه پهپادهای مسلح بیرق‌دارتی بی-۲ را به جیبوتی تحویل داد که برای اولین بار در یک رژه نظامی به مناسبت چهل و پنجمین سالگرد استقلال جیبوتی به نمایش درآمد. همچنین دو کشور در فوریه ۲۰۲۴، سه توافقنامه را برای تقویت همکاری‌های نظامی امضا کردند. این توافقنامه‌ها شامل توافقنامه همکاری آموزشی نظامی، موافقت‌نامه همکاری مالی نظامی و پروتکل اجرای کمک نقدی است. همچنین جیبوتی برای تعمیق روابط دوطرفه، به ترکیه پیشنهاد داده است تا یک پایگاه نظامی در این کشور ایجاد کند. امری که در صورت تحقق آن می‌تواند بخشی از جاه‌طلبی‌های ژئوپلیتیک ترکیه در این کشور را متحقق کند (Tekin, 2024: 1).

1. Turkey Diyanet Foundation (TDV)

جدول ۱: برخی از مهم‌ترین نهادهای ترکیه‌ای در پیشبرد اهداف این کشور در شاخ آفریقا

شرح وظایف	نهاد
آژانس همکاری و هماهنگی ترکیه (TIKA) یک آژانس دولتی ترکیه است که مسئول هماهنگی و اجرای برنامه‌های رسمی کمک توسعه ترکیه است. این مؤسسه در سال ۱۹۹۲ تأسیس شد و از آن زمان تاکنون پروژه‌های توسعه‌ای متعددی را در بسیاری از کشورها انجام داده است که بر زمینه‌هایی مانند آموزش، مراقبت‌های بهداشتی، کشاورزی، زیرساخت‌ها و واکنش اضطراری تمرکز دارد. TIKA با مشارکت سازمان‌ها و مؤسسات محلی کار می‌کند و پروژه‌های آن برای حمایت از توسعه پایدار و ترویج صلح، ثبات و دموکراسی طراحی شده است. این آژانس در بیش از ۱۵۰ کشور فعالیت می‌کند و بیش از ۸۰ دفتر در خارج از کشور دارد.	آژانس همکاری و هماهنگی ترکیه
بنیاد معارف ترکیه در سال ۲۰۱۶ برای ارائه آموزش رسمی و غیررسمی و اعطای بورسیه تحصیلی در تمام فرایندهای آموزشی از پیش‌دستانی تا تحصیلات دانشگاهی، برای ایجاد امکانات مانند سازمان‌های آموزشی، خوابگاه‌ها، تربیت مربیان جهت فعالیت در این آموزشگاه‌ها از جمله آموزشگاه‌های داخلی، انجام تحقیقات علمی و انجام مطالعات تحقیق و توسعه، انتشار آثار دانشگاهی و توسعه روش‌ها و انجام سایر فعالیت‌های آموزشی تأسیس شده است. بنیاد معارف ترکیه به‌عنوان دروازه‌ای به عرصه آموزشی بین‌المللی ترکیه عمل می‌کند که به تقویت تعامل فرهنگی و تمدنی کمک می‌کند. این بنیاد در نتیجه ارتباط‌های رسمی با ۱۰۴ کشور جهان، دفاتر نمایندگی در ۵۲ کشور افتتاح کرده است.	بنیاد معارف ترکیه
بنیاد دیانت یک سازمان غیرانتفاعی است که زیر نظر اداره امور مذهبی ترکیه فعالیت می‌کند. این مرکز برای تأمین نیازهای مذهبی و اجتماعی مسلمانان ساکن ترکیه و همچنین مسلمانان ساکن در سایر نقاط جهان تأسیس شد. این بنیاد خدمات متنوعی را به مسلمانان ارائه می‌کند، از جمله ارائه دوره‌های آموزشی و فرصت‌های آموزشی برای علمای دین، انتشار کتب و ادبیات اسلامی، ساخت و نگهداری مساجد، و سازمان‌دهی اعیاد و جشن‌های مذهبی.	بنیاد دیانت ترکیه
ترکیش ایرلاینز به‌عنوان حامل پرچم ترکیه، ابزاری ارزشمند برای اهداف	ترکیش ایرلاینز

شرح وظایف	نهاد
سیاست خارجی این کشور بوده است. این شرکت هواپیمایی با ارائه گزینه‌های پروازی مقرون به صرفه و قابل اعتماد به مسافران، در گسترش اتصال ترکیه به جهان و ارتقای قدرت نرم آن نقش بسزایی داشته است. علاوه بر این، این شرکت هواپیمایی با ارائه پروازهای مستقیم به مقاصد کلیدی، نقش برجسته‌ای در تسهیل روابط تجاری و سرمایه‌گذاری ترکیه با کشورهای خارجی ایفا کرده است که به تقویت روابط اقتصادی و سیاسی این کشور با شرکای خود کمک می‌کند. دسترسی جهانی این شرکت همچنین به آن اجازه داده است تا به عنوان نمادی از نوآوری و تعالی ترکیه عمل کند که به ارتقای تصویر این کشور در خارج از کشور کمک کرده است.	

نتیجه‌گیری

این پژوهش به بررسی نقش ترکیه به عنوان یک قدرت نوظهور در تحولات استراتژیک شاخ آفریقا پرداخته و با تحلیل جامع ابعاد مختلف حضور این کشور در منطقه، از جمله دیپلماسی اقتصادی، کمک‌های توسعه‌ای، همکاری‌های نظامی و امنیتی، و همچنین استفاده از ابزارهای قدرت نرم، تصویری روشن از استراتژی‌های آنکارا در این منطقه ارائه کرده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که ترکیه با بهره‌گیری از یک رویکرد چندوجهی و ترکیبی، توانسته است به سرعت جایگاه خود را به عنوان یک عامل کلیدی در شاخ آفریقا تثبیت کند. این حضور نه تنها به تقویت جایگاه دیپلماتیک و اقتصادی ترکیه کمک کرده، بلکه تأثیرات قابل توجهی بر بازآرایی ژئوپلیتیک منطقه و موازنه‌های قدرت در سطح بین‌المللی داشته است.

ترکیه با استفاده از ابزارهای مختلفی مانند کمک‌های بشردوستانه، سرمایه‌گذاری‌های زیرساختی، پروژه‌های توسعه‌ای، و همکاری‌های امنیتی، توانسته است روابط عمیقی با کشورهای شاخ آفریقا، به ویژه سومالی، اتیوپی و جیبوتی، برقرار کند. این کشور با اتخاذ استراتژی‌هایی که هم‌زمان بر قدرت نرم و سخت تأکید دارند، به دنبال ایجاد شبکه‌ای از

هم‌پیمانی‌ها و شراکت‌های استراتژیک است که نه تنها منافع اقتصادی و امنیتی آن را تأمین می‌کند، بلکه جایگاه آن را به‌عنوان یک قدرت جهانی در حال ظهور تقویت می‌سازد، برای مثال حضور ترکیه در سوماتالی با ترکیبی از کمک‌های بشردوستانه، بازسازی زیرساخت‌ها، و آموزش نیروهای امنیتی، نشان‌دهنده رویکردی است که هم‌زمان به توسعه پایدار و امنیت منطقه‌ای توجه دارد.

یکی از جنبه‌های قابل توجه استراتژی ترکیه در شاخ آفریقا، استفاده از ابزارهای قدرت نرم است. این کشور با ایجاد مدارس، دانشگاه‌ها، و مراکز فرهنگی تحت نظارت بنیاد معارف و بنیاد دیانت، توانسته است نفوذ فرهنگی خود را در منطقه افزایش دهد. این اقدامات نه تنها به تقویت تصویر ترکیه به‌عنوان یک کشور حامی توسعه و صلح کمک کرده، بلکه زمینه‌ساز ایجاد نسلی از نخبگان محلی شده است که نسبت به ترکیه دیدگاه مثبتی دارند. همچنین، پروژه‌های بشردوستانه و کمک‌های توسعه‌ای ترکیه، به‌ویژه در سوماتالی، به ایجاد اعتماد و همکاری پایدار با دولت‌ها و جوامع محلی منجر شده است.

از منظر ژئوپلیتیک، حضور ترکیه در شاخ آفریقا به‌عنوان بخشی از استراتژی گسترده‌تر این کشور برای افزایش نفوذ در مناطق استراتژیک جهان قابل تحلیل است. شاخ آفریقا به دلیل موقعیت جغرافیایی خود، که دسترسی به دریای سرخ و اقیانوس هند را فراهم می‌کند، از اهمیت بالایی برای ترکیه برخوردار است. این منطقه نه تنها به‌عنوان یک کانال تجاری و انرژی حیاتی عمل می‌کند، بلکه به‌عنوان یک پایگاه استراتژیک برای گسترش نفوذ ترکیه در آفریقا و خاورمیانه نیز محسوب می‌شود. حضور نظامی ترکیه در سوماتالی و توافقات امنیتی با اتیوپی و جیبوتی، نشان‌دهنده تلاش این کشور برای ایجاد پایگاه‌های استراتژیک در منطقه است که می‌تواند در بلندمدت به تقویت موقعیت ژئوپلیتیک آن کمک کند.

با این حال، موفقیت ترکیه در شاخ آفریقا به توانایی آن در مدیریت چالش‌ها و حفظ تعادل در روابط با سایر بازیگران بین‌المللی و منطقه‌ای بستگی دارد. این کشور باید بتواند در عین حفظ روابط مثبت با کشورهای شاخ آفریقا، از درگیری در رقابت‌های قدرت‌های

بزرگ اجتناب کند. علاوه بر این، ترکیه نیازمند توسعه استراتژی‌های بلندمدتی است که بتواند از طریق آن، حضور خود در منطقه را پایدار و مؤثر نگه دارد. این استراتژی‌ها باید شامل تقویت همکاری‌های چندجانبه، افزایش سرمایه‌گذاری‌های پایدار، و ارتقای دیپلماسی فرهنگی باشد. رقابت با قدرت‌های جهانی مانند چین و ایالات متحده، و همچنین بازیگران منطقه‌ای مانند امارات متحده عربی و عربستان سعودی، یکی از مهم‌ترین موانع پیش روی آنکاراست. این رقابت‌ها به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند سرمایه‌گذاری‌های زیرساختی، همکاری‌های امنیتی، و نفوذ فرهنگی مشهود است. علاوه بر این، تنش‌های داخلی در کشورهای شاخ آفریقا، مانند درگیری‌های قومی و سیاسی، می‌تواند بر ثبات و پایداری روابط ترکیه با این کشورها تأثیر بگذارد. به‌عنوان مثال، درگیری‌های اخیر در اتیوپی و اختلافات مرزی با سومالی‌لند، چالش‌هایی را برای ترکیه ایجاد کرده که نیازمند مدیریت هوشمندانه و دیپلماسی فعال است.

درنهایت، می‌توان گفت که ترکیه با اتخاذ رویکردی فعال و چندبعدی، توانسته است به‌عنوان یک قدرت نوظهور در شاخ آفریقا مطرح شود. این حضور نه تنها به تقویت جایگاه این کشور در نظام بین‌المللی کمک کرده، بلکه نشان‌دهنده تحولی مهم در سیاست خارجی ترکیه و نقش‌آفرینی آن در مناطق استراتژیک جهان است. با این حال، آینده حضور ترکیه در شاخ آفریقا به توانایی آن در مدیریت چالش‌ها، حفظ تعادل در روابط با سایر بازیگران، و توسعه استراتژی‌های پایدار بستگی خواهد داشت. در این مسیر، ترکیه باید بتواند از یک سو، منافع اقتصادی و امنیتی خود را تأمین کند، و از سوی دیگر، به‌عنوان یک شریک قابل اعتماد و حامی توسعه پایدار در منطقه شناخته شود.

قدردانی

نویسنده مراتب قدردانی خود را از مدیریت مرکز مطالعات تخصصی و دریایی مدّ دانش اعلام می‌دارد.

References

- Alem, E. (2023). Ethio-Türkiye's Relation from the Past to the Future: Ethiopia's Potential Areas in Focus. *Journal of Interdisciplinary African Studies Mayıs*, 1 (1), 71-90. <https://doi.org/10.1080/23311886.2024.2338860>
- Akpınar, P. (2013). Turkey's Peacebuilding in Somalia: The Limits of Humanitarian Diplomacy. *Turkish Studies*, 14(4), 735-757.
<https://doi.org/10.1080/14683849.2013.863448>
- Altunışık, M.B. (2014). Turkey as an 'Emerging Donor' and the Arab Uprisings. *Mediterranean Politics*, 19(3), 333-350.
<https://doi.org/10.1080/13629395.2014.959761>
- Aras, B., & Akpınar, P. (2015). The Role of Humanitarian NGOs in Turkey's Peacebuilding. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 17(1), 79-92. <https://doi.org/10.1080/13533312.2015.1033374>
- Dahir, A., Cismaan, S. (2022). *Turkey in Africa: A Decade of Turkish Aid and State-Building in Somalia*. World Research Centre.
- Göksel, D. (2019). Turkey's Africa Strategy: Strengths and Limitations. *Atlantic Council Report*, 1-28.
- Hamit, D. (2019). *Turkey inaugurates largest mosque in Djibouti*, 29.7.2024, Available at: <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-inaugurates-largest-mosque-in-djibouti/1659573>.
- Heibach, J., & Tas, H. (2023). Beyond the Soft-Hard Power Binary: Resource Control in Turkey's Foreign Policy towards Sub-Saharan Africa. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 26, 311-326.
<https://doi.org/10.1080/19448953.2023.2236510>
- Kaya, A. (2021). Soft Power in the Age of Populism: Turkey's Foreign Policy and Soft Power in Africa. *Southeast European and Black Sea Studies*, 21(1), 49-66. DOI: 10.1080/10357710601142518

- Marks, S., & Sheikh nor, M. (2024). *Flexing its Muscle, Turkey Is Spreading Its Influence in Africa*, Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-08-18/turkey-to-start-oil-drilling-in-somalia-as-it-seeks-bigger-influence-in-africa>.
- Mohamud H., Sadak (2023). Djibouti-Turkiye Economic and Trade Relations (2003-2022). *Eurasian Journal of Social and Economic Research*, 26-36.
- Öniş, Z. (2017). Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest. *Insight Turkey*, 19(3), 55-75. DOI: 10.2139/ssrn.2017639
- Özkan, M. (2010). Turkey's Rising Role in Africa. *Turkish Policy Quarterly*, 9(4), 93-105.
- Petrócz, J.O. (2023). Turkey in the Horn of Africa: Turkish-Somali Military Connections Focused on the Turkish Military Camp in Mogadishu, Somalia. *Journal of Central and Eastern European African Studies*, 4, 44-55. DOI: <https://doi.org/10.59569/jceas.2023.3.4.220>
- Rugutt, W. (2023). Examining Foreign Development Assistance in Africa through Emerging Power Dynamics: A Focus on Turkey's Engagement in the Horn of Africa. *European Journal of Development Studies*, Vol 3, Issue 6, 79-87. DOI:10.24018/ejdevelop.2023.3.6.317
- Sofos, A. (2022). *Navigating the Horn: Turkey's Forays in East Africa*. The University of Edinburgh.
- Tasiu A., Kamal, A.K. (2023). *Turkish Foreign Policies in the Horn of Africa: A Case Study of Ethiopia and Somalia*. University for Business and Technology in Kosovo.
- Tekin, E. (2024). *Turkish, Djiboutian Defense Chiefs Sign Military Training, Military Financial Cooperation Pacts*, 19.02.2024, Available at: <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkish-djiboutian-defense-chiefs-sign-military-training-military-financial-cooperation-pacts/3142065>.

- Telci, I.N. (2022). The Horn of Africa as Venue for Regional Competition: Motivations, Instruments and Relationship Patterns. *Insight on Africa*, 14(1), 75. <https://doi.org/10.1177/09750878211034153>
- Tepeciklioğlu, E.E., Vreÿ, F. (2024). Introduction Turkey and Africa: Motivations, Challenges and Future Prospects. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 26:3, pp. 279-294. <https://doi.org/10.1080/19448953.2023.2236514>
- Yanarocak, E.C. (2024). *Turkey's Deepening Inroads in Africa*, 13/08/2024, Available at: <https://jiss.org.il/en/yanarocak-turkeys-deepening-inroads-in-africa>